

ท่าทีของพุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงบ้านมาง ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

The Attitude of Tai Lue Buddhists towards the Ceremony of
Sacrificing the Royal Spirits of Ban Mang, Yuan Subdistrict,
Chiang Kham District, Phayao Province

¹พระครูสุนทรวุฒิสาร (อารี วงศ์ใหญ่), ²วันชัย พลเมืองดี และ ³นภาพร หงษ์ทอง
¹Phrakhrusunthonwutthisan (Arri Worngyai), ²Wanchai Pholmuangdee
and ³Napaphorn Hongtong

¹²³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ประเทศไทย

¹²³Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus, Thailand

¹Corresponding Author's E-mail: 6610205003@mcu.ac.th

¹Tel. 089-555-4571

Received July 9, 2025; Revised September 12, 2025; Accepted September 17, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานะของเทวดาตามหลักพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางของชาวไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ 3) เพื่อศึกษาท่าทีของพุทธศาสนิกชนของชาวไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง เป็นวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า 1) เทวดาเป็นผู้มีสถานะพิเศษ หมายถึง ผู้เพละเลเลินในกามคุณฉาน อภิญญา และความเป็นใหญ่ในจิต 2) พิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางจัดขึ้นในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 8 ตามปฏิทินไทลื้อ มีลำดับขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ชุมชนร่วมประชุมกำหนดวันโดยมี “หมอลหลวง” เป็นผู้นำพิธี (2) หมอลหลวงนำคณะประกอบพิธี (3) มีการเสี่ยงทายความสำเร็จของพิธี (4) หมอลหลวงกล่าวปิดพิธีและรายงานผลต่อผู้นำชุมชน และ (5) ผู้ประกอบพิธีลาออกจากตำแหน่งเพื่อกลับสู่ชีวิตปกติ 3) ท่าทีของพุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง 4 ประการ ได้แก่ (1) ชุมชนยึดมั่นในความเชื่อว่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับได้กลายเป็นเทวดาปกป้องรักษาหมู่บ้าน (2) พิธีกรรมมีบทบาทเป็นกลไกสร้างความสามัคคี (3) ชุมชนให้ความสำคัญกับการรักษาขั้นตอนดั้งเดิมทุกประการ (4) บุคคลในพิธีกรรม เช่น หมอลหลวง และพ่อพญา ต้องได้รับการแต่งตั้งจากชุมชน

คำสำคัญ: ท่าที; พุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อ; การเลี้ยงเทวดาหลวง

Abstract

The purpose of this research article was: 1) to study the status of deities (thewada) according to Buddhist principles; 2) to study the ritual of Luang City Mang Deity Worship of the Tai Lue community in Yuan Subdistrict, Chiang Kham District, Phayao Province; and 3) to

examine the attitudes of Tai Lue Buddhists in Yuan Subdistrict, Chiang Kham District, Phayao Province toward the ritual of Luang City Mang Deity Worship. This research employed a qualitative approach with 10 key informants. The data were analyzed using descriptive content analysis.

The research revealed that: 1) Deities held a special status, referring to those who delight in sensual pleasures, attain meditative absorptions (jhana), acquire supernatural powers (Abhiñña), and possess supremacy of mind. 2) The ritual of Luang City Mang Deity Worship was performed on the 6th waxing day of the 8th lunar month according to the Tai Lue calendar. The major stages of the ritual comprised five steps: (1) The community convened to set the ritual date, led by the Mor Luang (ritual master). (2) Mor Luang led the participants in the ritual. (3) A divination was conducted to determine the ritual's success. (4) The Mor Luang formally concluded the ritual and reported the results to the community leader. (5) The ritual practitioner resigned from the position and returns to ordinary life. 3) The attitude of Tai Lue Buddhists toward the ritual of Luang City Mang Deity Worship were summarized as follows: (1) The community held firmly to the belief that deceased ancestors had become deities who protected the village. (2) The ritual functioned as a mechanism for strengthening communal unity. (3) The community placed high importance on strictly maintaining traditional procedures. (4) Persons involved in the ritual, such as Mor Luang and Pho Phaya, must be officially appointed by the community.

Keywords: the Attitude; Tai Lue Buddhists; the Royal Spirits Sacrificing

บทนำ

จังหวัดพะเยาเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งอพยพมาจากสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน และได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหลายพื้นที่ของจังหวัดพะเยา รวมถึงอำเภอเชียงคำ (สุกัญญา สุจนายา, 2552) หนึ่งในความเชื่อที่สำคัญและยังคงสืบทอดกันมาคือ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ซึ่งสะท้อนผ่านพิธีกรรมที่เรียกว่า “พิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงบ้าน” แม้ว่าชาวไทลื้อส่วนใหญ่จะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงปฏิบัติและเข้าร่วมในพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมเหล่านี้ ซึ่งอาจดูเหมือนขัดแย้งกันในทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติกลับสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2542) พิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงบ้านมาง ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจในการทำ ความเข้าใจถึงการผสมผสาน และปรับตัวของความเชื่อระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนชาติพันธุ์ไทลื้อ

ความเชื่อเรื่องเทวดารักษาบ้านเมืองของชาวไทลื้อยังมีตราบทุกวันนี้ การอพยพของชาวไทลื้อมีประวัติยาวนานและมีมากมายซึ่งการอพยพ ชาวไทลื้อได้นำเรื่อง คติความเชื่อ ความศรัทธา ในเรื่องผี หรือ เทวดา พัฒนามาเป็นพระพุทธศาสนา ซึ่งก็เป็นพระพุทธศาสนาที่มีความเชื่อเรื่องผี เทวดา อยู่รวมด้วย ประกอบกับการแสดงความเคารพบูชา อันเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิม จนกลายมาเป็นพิธีกรรมที่น่าสนใจอย่างยิ่งเพราะ 1) การยึดถือความเชื่อและการสืบทอดพิธีกรรม ชาวบ้านยังคงสืบทอดพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแสดงถึงความเคารพและความเชื่อในบรรพบุรุษที่กลายเป็นเทวดาหลวงที่ปกป้องรักษาลูกหลานให้มีความสุข

สืบทอดกันมาร้อยปี จึงเห็นได้ว่าพิธีกรรมนี้มีความสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาให้กับคนในชุมชน 2) บทบาทของพิธีกรรมในการสร้างความสามัคคีในชุมชน พิธีกรรมนี้ไม่ได้เป็นแค่การบูชาเทวดาหลวงเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นกิจกรรมที่รวมชาวบ้านมาช่วยกันทำความสะอาดสถานที่และจัดเตรียมเครื่องบูชา พิธีนี้จึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในชุมชน 3) การรักษารูปแบบและขั้นตอนดั้งเดิม พิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงถูกจัดขึ้นตามแบบแผนดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด ทั้งในเรื่องของการจัดเตรียมสถานที่ เครื่องสักการะ รวมถึงการเสี่ยงทายว่าพิธีได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องหรือไม่ หากผิดพลาดจะต้องมีการปรับ พิธีกรรมนี้จึงเป็นการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยลื้อไว้อย่างชัดเจน 4) ความสำคัญของตำแหน่งบุคคลในพิธีกรรม บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรม เช่น พ่อพญา หมอหลวง และบ่าวหมอ มีการแต่งตั้งจากชุมชน ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ในพิธีมีความเคร่งครัด เช่น ไม่ให้ผู้หญิงเข้าร่วมในสถานที่เลี้ยงเทวดา และจะมีการลาจากตำแหน่งหลังพิธีเพื่อกลับไปใช้ชีวิตปกติ ดังนั้น พิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาจึงสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเคารพบรรพบุรุษ ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ การรักษาวัฒนธรรม และการสร้างความสามัคคีในชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานะของเทวดาตามหลักพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาของชาวไทยลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
3. เพื่อศึกษาท่าทีของพุทธศาสนิกชนชาวไทยลื้อที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงบ้านมา ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม มีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary data) ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 หนังสือวิชาการ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ สื่อดิจิทัล วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี ความเชื่อประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยลื้อ
2. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 รูป/คน ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้นำฝ่ายสงฆ์ (ผู้นำทางศาสนา) ได้แก่ รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา เจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส ของชาวไทยลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 3 รูป กลุ่มที่ 2 บทบาทสมมุติ ได้แก่ พ่อพญาข้าวจำ หมอน้อย หัวหน้าบ่าว ของชาวไทยลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านความเชื่อชาวไทยลื้อในท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และประชาชน ของชาวไทยลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 4 คน
- 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และบุคคลอื่น ๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มเป้าหมาย จากนั้นนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ ทำการสังเคราะห์แบบแผนความสัมพันธ์ โดยการหาความเชื่อมโยงระหว่างกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในแต่ละประเด็น แล้วสร้างข้อสรุปแบบแผนความสัมพันธ์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ท่าทีของพุทธศาสนิกชนชาวไทยลื้อที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงบ้านมา ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบและยืนยันข้อสรุปที่ค้นพบดังกล่าว โดยการนำข้อสรุปแบบ

แผนความสัมพันธ์ที่ค้นพบไปตรวจสอบ และยืนยันกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ ว่ามีความสอดคล้องต้องกันกับข้อมูลจริง หรือไม่ เพียงใด

4) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์วิเคราะห์โครงสร้าง สรุปแบบอุปนัย (Inductive Approach) และการตีความ (Interpretation) จากปรากฏการณ์ในพื้นที่และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายท่าทีของพุทธศาสนิกชนชาว ไทลื้อที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงบ้านมาง ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ผลการวิจัย

1. สถานะของเทวดาตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการวิจัยพบว่า สถานะของเทวดาในหลักพระพุทธศาสนามีความชัดเจนทั้งในด้านความหมาย ประเภทและบทบาทหน้าที่ โดยเป็นภพภูมิที่อยู่สูงกว่ามนุษย์แต่ยังคงเวียนว่ายในวัฏสงสาร และมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อท้องถิ่นของชาวล้านนาอย่างมีนัยสำคัญ การประสานโลกทัศน์ระหว่างคติพุทธและคติผี การวิจัยพบว่าความเชื่อเรื่อง “เทวดา” ในชุมชนบ้านมางมิได้เป็นไปในลักษณะเดียวแต่อย่างใด หากแต่เป็นการผสมผสานระหว่างหลักคำสอนในพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม เรื่องวิญญาณและผีบรรพบุรุษอย่างแนบแน่น เกิดเป็นระบบความเชื่อที่สมบูรณ์และมีพลังในตัวเอง

1) ตามแนวคิดพระพุทธศาสนา ชุมชนรับรู้วาทะความเป็นหนึ่งในภพภูมิของสังสารวัฏ ซึ่งเป็นผลมาจากการสั่งสมบุญบาป (กรรมดี) ของบุคคลเมื่อเสียชีวิตไปแล้ว โลกทัศน์ตามพุทธทศกถาอธิบายอย่างชัดเจนผ่านพระสงฆ์และผู้สูงอายุที่มีความรู้ ดังนี้ การจัดระดับชั้น เทวดามีอยู่ 3 ระดับใหญ่ คือ กามาวจรภูมิ (ภพภูมิของเทวดาที่ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ) 26 ชั้น, รูปาวจรภูมิ (ภพภูมิของเทวดาที่ละกามคุณได้แล้ว แต่ยังมีรูปกาย) 16 ชั้น และอรุพาวจรภูมิ (ภพภูมิของเทวดาที่ไม่มีรูปกาย) 4 ชั้น ซึ่งการเข้าใจเรื่องภพภูมินี้ช่วยให้ชุมชนมองเห็นว่าการทำความดีในปัจจุบันจะนำไปสู่ผลที่ดีในภพหน้าอย่างเป็นระบบ และในส่วนประเภทของเทวดา การแบ่งประเภทเทวดาออกเป็น ดังนี้ สมมติเทพ (เทวดาโดยสมมติ เช่น พระราชา), อุปัตติเทพ (เทวดาโดยกำเนิด คือ เกิดในสวรรค์) และวิสุทธิเทพ (เทวดาบริสุทธิ์ เช่น พระอรหันต์) แสดงให้เห็นการรับรองจากพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ดี เทวดาหลวงบ้านมางจัดอยู่ในที่ชุมชน “สมมติ” ขึ้นมาเพื่อบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งอาจตีความได้ว่าใกล้เคียงกับสมมติเทพ แต่ได้รับการยกระดับให้มีความศักดิ์สิทธิ์ในบริบทท้องถิ่น

2) ตามคติความเชื่อพื้นถิ่นไทลื้อ จะเห็นว่านี่คือความเชื่อดั้งเดิมก่อนรับพระพุทธศาสนา ซึ่งให้ความสำคัญกับ “วิญญาณ” (ผี) ที่สถิตอยู่ตามธรรมชาติและดูแลคุ้มครองชุมชน คตินี้มองว่าเทวดาคือ “ผี” ประเภทหนึ่งที่มีอำนาจสูงกว่าผีทั่วไป ได้แก่ ผีบ้านผีเมือง (เจ้าที่เจ้าทาง) เป็นวิญญาณผู้ปกป้องรักษาพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ รุกขเทวดา (ผีไม้) และ ภูมเทวดา (ผีดิน) เป็นวิญญาณที่อาศัยอยู่ในต้นไม้ใหญ่ ดิน แม่น้ำ และแหล่งธรรมชาติสำคัญ ผีบรรพบุรุษ (ผีปู่ย่า ตายาย) เป็นวิญญาณของเครือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งยังคงดูแลลูกหลาน เทวดาในคตินี้ทำหน้าที่เป็น “ผู้พิทักษ์” โดยตรงคอยประทานความอุดมสมบูรณ์ ปกป้องชุมชนจากภัยพิบัติโรคระบาด และส่งเสริมให้เกิดความสงบสุข หน้าที่นี้มีความเป็นรูปธรรมและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมากกว่าคติพุทธซึ่งเน้นไปที่ผลของกรรมในชาติหน้า

3) การหลอมรวมเป็นเทวดาหลวงเมืองมาง มีจุดที่น่าสนใจ คือชุมชนได้นำสองความเชื่อนี้มาหลอมรวมจนแยกไม่ออก เทวดาหลวงเมืองมางจึงมีสถานะที่ซับซ้อนและทรงพลัง เพราะเป็นได้ทั้ง “อุปัตติเทพ” ที่เกิดจากบุญบาป (ตามคติพุทธ) และเป็น “ผีบรรพบุรุษ” ผู้ยิ่งใหญ่ของชุมชน (ตามคติผี) ในเวลาเดียวกัน การที่เรียกเทวดาว่า “หลวง” (ใหญ่) และ “เมือง” (แสดงถึงอำนาจสะท้อนการจัดลำดับชั้นทางสังคมและจิตวิญญาณที่ชัดเจน เขาไม่ใช่ผี

ธรรมดาแต่เป็นเทวดาที่มีฐานันดรศักดิ์สูงสุดของชุมชนแห่งนี้ การสถาปนาสถานะแบบนี้ทำให้การบูชาเทวดาหลวงมีความชอบธรรมทั้งในทางศาสนา (พุทธ) และทางวัฒนธรรม (ผี)

2. พิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางของชาวไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

จากการวิจัยพบว่า พิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางเป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ที่มีกระบวนการ และความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด สะท้อนถึงประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของชุมชนชาวไทลื้อบ้านมาง ดังนี้

1) ที่มาและวัตถุประสงค์ พิธีกรรมนี้มีที่มาจากการสืบเชื้อสายของชาวไทลื้อที่อพยพมาจาก “เมืองมาง” ในสิบสองปันนา โดย “เทวดาหลวง” คือดวงวิญญาณของเจ้าเมืองผู้ปกครองเมืองมางในอดีต ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือในฐานะบรรพบุรุษผู้ปกป้องรักษาลูกหลาน พิธีกรรมนี้จัดขึ้นปีละ 1 ครั้ง ในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 8 (ตามปฏิทินลื้อ) โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ (1) เพื่อแสดงความกตัญญูและระลึกถึงคุณของบรรพบุรุษ และ (2) เพื่อเป็นโอกาสให้เครือญาติที่กระจัดกระจายได้กลับมาพบปะสังสรรค์ สร้างความสามัคคี

2) ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ นอกจากการระลึกถึงบุญคุณบรรพบุรุษและรวมญาติแล้ว พิธีกรรมยังมีความหมายแฝงอีกหลายชั้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสามัคคี การที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการเตรียมอาหารและบริจาคทรัพย์ เป็นการลงทุนทางสังคมร่วมกัน สร้างสำนึกว่า “เราคือคนมาง” ที่มีพันธะต่อกันการมีอำนาจ โครงสร้างการนำพิธีกรรมโดย “หมอหลวง” “หมอน้อย” และ “บ่าวหมอ” ซึ่งล้วนเป็นผู้ชาย และต้องผ่านการคัดเลือกด้วยคุณสมบัติเฉพาะ เช่น ต้องเป็นลูกหลานตระกูลเดิม, มีความประพฤติดี, ครอบครัวยุบสุข เป็นการยืนยันลำดับชั้นและอำนาจดั้งเดิมของชุมชน การสื่อสารกับอดีต จะเช่นอาหารที่ใช้ในพิธี เช่น เนื้อควาย ปลาแห้ง ฯลฯ ล้วนเป็นอาหารแบบดั้งเดิม (ไม่ใช่อาหารสมัยใหม่) การแต่งกายสีดำของชายผู้เข้าพิธี ก็เป็นการย้อนอดีต สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงกับบรรพบุรุษ

3) กระบวนการและขั้นตอน พิธีกรรมมีขั้นตอนที่ซับซ้อนและเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การเตรียมการล่วงหน้า 1 วัน โดยชาวบ้านจะมาช่วยกันทำความสะอาดเจ้าพ่อเทวดาหลวง ในช่วงเย็นจะมีการทำพิธี “ปักตะแหหลวง” ซึ่งเป็นเครื่องหมายศักดิ์สิทธิ์ทำจากไม้ไผ่สาน ปักไว้หน้าบ้านทุกหลังเพื่อป้องกันสิ่งไม่ดีและกันบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องเข้า-ออกหมู่บ้าน การคัดเลือกผู้มีบทบาทจะมีกระบวนการคัดเลือก “หมอหลวง” ที่เคร่งครัด (เช่น ต้องไม่มีเรื่องเศร้าในครอบครัว) สะท้อนความเชื่อที่ว่าผู้นำพิธีเป็น “คนบริสุทธิ์” เพื่อเป็นสื่อกลางได้อย่างมีประสิทธิภาพพบปะทางเพศ : ข้อห้าม “ผู้หญิงห้ามเข้า” เป็นประเด็นที่ต้องอธิบายอย่างละเอียด มันไม่ใช่การถูกผู้หญิง แต่ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงมี “ภาวะ” ทางเฉพาะ (เช่น การมีประจำเดือน การตั้งครรภ์) ซึ่ง เป็น “ของร้อน” หรือ ที่อาจขัดขวาง ลดทอน “พลัง” ศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมที่ต้องการความ “เย็น” และบริสุทธิ์ อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญภายนอกพื้นที่พิธี คือ เป็นผู้เตรียมอาหารและดูแล ซึ่งแสดงถึงการแบ่งบทบาททางเพศที่ชัดเจน

4) บุคคลสำคัญและบทบาท พิธีกรรมมีโครงสร้างหน้าที่ชัดเจน ประกอบด้วยบุคคลสำคัญที่สืบทอดตำแหน่งกันมา จำนวน 14 คน ได้แก่

พ่อพญา	ผู้อำนวยการจัดเลี้ยงสูงสุด
หมอหลวง (ข้าวจ้า)	เป็นหัวหน้าผู้ประกอบพิธี สื่อสารกับเทวดา
หมอน้อย	รองหัวหน้าผู้ประกอบพิธี
หัวหน้าบ่าวหมอและบ่าวหมอ	คณะผู้ช่วย มีหน้าที่จัดเตรียมเครื่องเซ่นและปรุงอาหารสำหรับพิธี
ขั้นตอนในวันพิธี เริ่มตั้งแต่เช้ามืด คณะผู้ประกอบพิธีจะแต่งกายตามธรรมเนียม (ผู้นำชุดขาว, บ่าวหมอชุดดำ) เดินขบวนไปบ้านพ่อพญาเพื่อขออนุญาตประกอบพิธี จากนั้นจึงเคลื่อนขบวนไปยังศาลเจ้าพ่อ	

เทวดาหลวง เมื่อถึงแล้วจะมีการเรียกหา “หมูดำปอด” (หมูสีดำสนิททั้งตัว) ซึ่งเป็นเครื่องสังเวยหลัก เมื่อนำหมูเข้ามาแล้ว ประตูพื้นที่พิธีกรรมจะถูกปิด ไม่ให้คนในออก-คนนอกเข้า อาหารถูกปรุงแยกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนสำหรับถวายเทวดา ได้แก่ ลาบแดง(ใส่เลือด) ลาบขาว(ไม่ใส่เลือด) ม แกงอ่อม) และส่วนสำหรับผู้เข้าร่วมพิธีกินร่วมกัน การถวายเครื่องเช่นจะจัดเป็นขันข้าว 6 ชุด

การเสี่ยงทาย หลังจากถวายเครื่องเช่นแล้ว หมอหลวงจะทำพิธีเสี่ยงทายโดยใช้เมล็ดข้าว หากนับได้เป็น “เลขคู่” หมายความว่าเทวดาหลวงพึงพอใจและอิ่มแล้ว แต่หากได้ “เลขคี่” จะต้องมีการเติมอาหารและเหล้าแล้วเสี่ยงทายใหม่จนกว่าจะได้เลขคู่ จึงจะถือว่าเสร็จสิ้นการเช่นสรวง

ข้อห้ามและความเชื่อ พิธีกรรมมีความเชื่อและข้อห้ามที่ยึดถืออย่างเคร่งครัด เช่น ห้ามผู้หญิงเข้าร่วมในพื้นที่พิธีโดยเด็ดขาด, ห้ามบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ชาวไทลื้อเข้าร่วม, ผู้เข้าร่วมต้องแต่งกายชุดสีดำหรือสีครามเท่านั้น, และห้ามพูดจาไม่สุภาพในบริเวณพิธี

3. ทำที่ของพุทธศาสนิกชนของชาวไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อบ้านมามีทำที่ต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองม่างที่หลากหลายแต่โดยรวมเป็นไปในทิศทางบวกและยอมรับ สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1) **ทำที่เชิงบวก** ชาวบ้านให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอย่างเข้มแข็ง ชาวบ้านมองว่าพิธีนี้ไม่ใช่แค่เรื่องความเชื่อ แต่เป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดี ปกป้องชุมชนจากภัยพิบัติ และที่สำคัญคือเป็นกลไกสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์อันดีในชุมชน การจัดพิธีนี้ยังเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทลื้อของตนเอง

2) **ทำที่เชิงศรัทธา** ชาวบ้านมองว่าพิธีกรรมนี้เป็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับหลักพุทธศาสนาได้อย่างลงตัว โดยไม่ได้ขัดแย้งกัน แต่เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาชุมชน ซึ่งถือเป็นคุณธรรมในพุทธศาสนา พวกเขาเชื่อมั่นว่าพิธีกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของ “ฮีตฮอย” หรือจารีตประเพณีที่ต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อความเป็นสิริมงคลและรักษาเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ การใช้ภาษาบาลีในบทสวดต่าง ๆ ควบคู่กับภาษาไทลื้อยิ่งช่วยเสริมความศักดิ์สิทธิ์และเชื่อมโยงประเพณีเข้ากับศาสนาอย่างสมบูรณ์

3) **ทำที่เชิงวิพากษ์และการปรับตัว** ชาวบ้านบางส่วนสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของความเชื่อเพื่อให้เข้ากับบริบทสังคมพุทธสมัยใหม่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนการเรียกจาก “ผี” มาเป็น “เทวดา” ซึ่งเป็นการยกระดับและลดภาพความน่ากลัวของความเชื่อดั้งเดิมให้สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนามากขึ้น ทำที่นี้แสดงให้เห็นว่า แม้ชาวไทลื้อจะนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมที่ผูกพันกับวิถีชีวิต โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขในโลกปัจจุบัน สิ่งนี้สะท้อนถึงพลวัตของการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมล้านนา

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณค่าของพุทธศิลป์พญานาคที่ปรากฏในพระอารามหลวงจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยได้อภิปรายผลที่ได้จากการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ทำที่ของพุทธศาสนิกชนของชาวไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

จากผลการวิจัยพบว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อบ้านมามีทำที่ต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองม่างที่หลากหลายแต่โดยรวมเป็นไปในทิศทางบวกและยอมรับ สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) **ทำที่เชิงบวก** ชาวบ้านให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอย่างเข้มแข็ง 2) **ทำที่เชิงศรัทธา** ชาวบ้านมองว่าพิธีกรรมนี้เป็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับหลักพุทธศาสนาได้อย่างลงตัว โดยไม่ได้ขัดแย้ง 3) **ทำที่เชิงวิพากษ์และการปรับตัว** ชาวบ้านบางส่วนสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของความเชื่อเพื่อให้เข้ากับบริบทสังคมพุทธ

สมัยใหม่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนการเรียกจาก “ผี” มาเป็น “เทวดา” ซึ่งเป็นการยกระดับและลดภาพความน่ากลัวของความเชื่อดั้งเดิมให้สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนามากขึ้น สอดคล้องกับ (พระราชปริยัติ (สายัน อรินโทม) และพระสุธีธรรมานุวัตร, 2560) ที่ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธกระบวนทัศน์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมของชาวไทลื้อในล้านนา” ซึ่งมีผลวิจัยสรุปได้ว่า “ชาวไทลื้อ มีความเชื่อในเรื่องผี และในพระพุทธศาสนาโดยมีวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีการผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับการจัดการสมัยใหม่”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) การส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรม ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่นของชาวไทลื้อ โดยเฉพาะพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการสืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ควรสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในการสืบทอดและปฏิบัติพิธีกรรมเพื่อรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อให้คงอยู่สืบไป

2) การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนไทลื้อและชุมชนชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและความเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม

3) การประยุกต์ใช้คุณค่าดั้งเดิม ควรศึกษาถึงวิธีการประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักการที่ได้จากพิธีกรรมและประเพณีดั้งเดิมในการพัฒนาชุมชนและสังคมในปัจจุบัน เช่น การนำแนวคิดเรื่องความสามัคคี การรวมกลุ่ม และความกตัญญูที่ปรากฏในพิธีกรรมมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณีอื่น ๆ ของชาวไทลื้อ เพื่อทำความเข้าใจในวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนไทลื้อให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเพณีอื่น ๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน

2) การศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนไทลื้ออื่น ๆ เพื่อให้เห็นภาพรวมของวัฒนธรรมไทลื้อที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางกับพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกันในชุมชนไทลื้ออื่น ๆ ทั้งในประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ที่มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่

3) การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง จะช่วยให้เข้าใจถึงพลวัตของวัฒนธรรมและแนวโน้มในอนาคต

4) การศึกษาบทบาทของพิธีกรรมในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พิธีกรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีในชุมชน การศึกษาบทบาทของพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะช่วยให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของพิธีกรรมในมิติทางสังคม

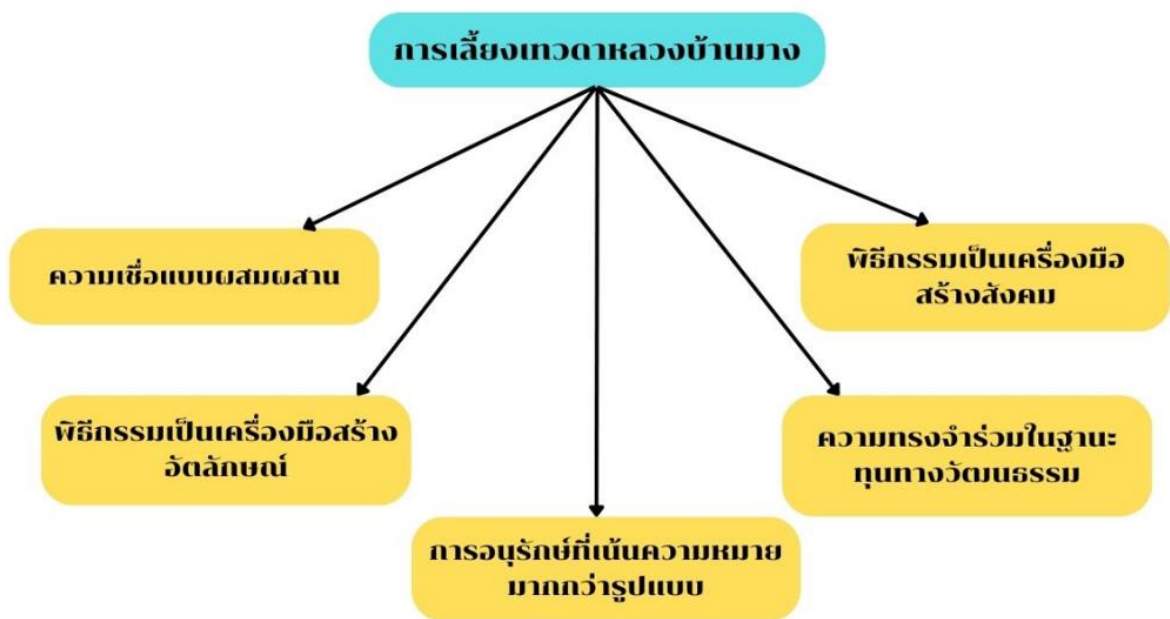
5) การศึกษาการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ คนรุ่นใหม่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรม การศึกษาการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง จะช่วยให้เข้าใจถึงความท้าทายและโอกาสในการสืบทอดวัฒนธรรม

6) การศึกษาการปรับตัวของพิธีกรรมในยุคปัจจุบัน ในยุคที่เทคโนโลยีและวัฒนธรรมสมัยใหม่มีอิทธิพลมากขึ้น การศึกษาการปรับตัวของพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางให้เข้ากับยุคสมัย จะช่วยให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวของวัฒนธรรม

7) การศึกษาความหมายและสัญลักษณ์ในพิธีกรรม พิธีกรรมเต็มไปด้วยความหมายและสัญลักษณ์ การศึกษาความหมายและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง จะช่วยให้เข้าใจถึงโลกทัศน์และความเชื่อของชาวไทลื้อ

องค์ความรู้

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทำทีของพุทธศาสนิกชนของชาวไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา” สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

1. ความเชื่อแบบผสมผสานระหว่าง พุทธ + ผี + เทวดา เพราะชาวไทลื้อมีระบบความเชื่อที่ไม่แยกขาดระหว่างศาสนาพุทธกับความเชื่อพื้นถิ่น รวมถึง “เทวดา” ถูกตีความว่าเป็น “ผีดี” สะท้อนการกลั่นกรองความเชื่อดั้งเดิมให้สอดคล้องกับหลักพุทธ และการเลี้ยงเทวดาหลวงจึงเป็นพื้นที่แห่งการผสมผสานความเชื่ออย่างกลมกลืน ไม่ใช่การขัดแย้ง

2. พิธีกรรมเป็นเครื่องมือสร้างสังคม โดยมีโครงสร้างพิธีกรรม เช่น บทบาทของพ่อพญา หมอหลวง ฯลฯ สะท้อนระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคม จะมีพิธีกรรมทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรม เช่น การห้ามผู้หญิงเข้าพื้นที่พิธี เป็นการรักษาระเบียบและเสริมพลังศักดิ์สิทธิ์ (แม้จะมีข้อวิพากษ์ในเชิงสิทธิสตรี)

3. พิธีกรรมเป็นเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ ในการเลี้ยงเทวดาหลวงไม่ใช่แค่การบูชา แต่เป็นการ “รำลึกถึงรากเหง้า” และ “สร้างความเป็นญาติเดียวกัน” และถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ให้คนรุ่นใหม่เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน

4. ความทรงจำร่วมในฐานะชุมชนทางวัฒนธรรม จะมีพิธีกรรมนี้เป็น “ความทรงจำร่วม” ที่เชื่อมโยงกับแหล่งกำเนิดจากสิบสองปันนา และยังเป็นเครื่องมือยืนยันความเป็นเครือญาติและความเชื่อร่วมกันของชุมชน

5. การอนุรักษ์ที่เน้นความหมายมากกว่ารูปแบบ จะเห็นว่าในบริบทโลกาภิวัตน์ การรักษาพิธีกรรมควรเน้นการเข้าใจ “แก่น” มากกว่าการยึดติดกับ “รูปแบบ” ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยโดยไม่สูญเสียสาระสำคัญ คือแนวทางการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน

สรุป

เทวดาถูกมองว่าเป็นผู้มีสถานะพิเศษ ผู้แสวงหาคุณณาน มีอภิญา และความเป็นใหญ่ทางจิต พิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางของชาวไทลื้อจัดขึ้นในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 8 ตามปฏิทินไทลื้อ โดยมีขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอน ตั้งแต่การประชุมกำหนดวัน การประกอบพิธีโดยหมอหลวง การเสี่ยงทายผลพิธี การปิดพิธีและรายงานต่อผู้นำชุมชน จนถึงการคืนสู่ชีวิตปกติของผู้ประกอบพิธี ท่าทีของพุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อสะท้อนความเชื่อที่บรรพบุรุษกลายเป็นเทวดาคู่ครองชุมชน พิธีกรรมช่วยสร้างความสามัคคี รักษาแบบแผนดั้งเดิม และกำหนดให้บุคคลสำคัญในพิธีต้องได้รับการแต่งตั้งจากชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ชนิชา พงษ์ไพโรจน์. (2560). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นถิ่นในชุมชนไทลื้อ จังหวัดน่าน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนวัฒน์ พรหมพิมพ์สาร. (2562). พิธีกรรมและความเชื่อในชุมชนไทลื้อ: กรณีศึกษาบ้านธิ จังหวัดลำพูน. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- พระราชปริยัติ (สายัน อรินทโม) และพระสุธีธรรมานุวัตร. (2560). ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธกระบวนทัศน์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมของชาวไทลื้อในล้านนา. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. 10(1), 57-70.
- สมพงษ์ แก้วภักดี. (2558). วัฒนธรรมและประเพณีของชาวไทลื้อในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- สุกัญญา สัจฉายา. (2552). ชาวไทลื้อ: การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา-สิรินธร (องค์การมหาชน).
- สุภาพร พิกุลศรี. (2555). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2542). การเมืองของวัฒนธรรม: มองสังคมไทยจากมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.